

"Kroniick"

JRG 6
NR 2

1983

MEDEDELINGEN
Oudheidkundige
Kring Voorst

VOORWAAR EEN PRACHTIG GEBAAR.

Zoals u allen hebt kunnen lezen, heeft de heer van Soest van de technische dienst Polderdistricten Brummen en Veluwe afscheid genomen van genoemde districten. Tijdens de hem aangeboden receptie in de "Twee Schimmels" te Voorst, gaf de heer van Soest het volgende te kennen: dat, zoals hij zelf graag wilde, op een daarvoor bestemde rekening gestorte bedragen ter ere van zijn afscheid, wilde bestemmen voor een cultureel historisch doel in de gemeente Voorst, Dit doel is geworden: het bloot leggen van een muurschildering in de Hervormde kerk van Nijbroek. Deze geste wilde ik de lezers van de Kronijck niet onthouden. Voowaar een prachtig gebaar.

R. Kloosterboer.

WINTERPROGRAMMA

Op zaterdag 22 oktober wordt een bezoek gebracht aan het museum te Zutphen en aan het Zutphens gemeentearchief. Voor deskundige rondleiding is gezorgd. Tussentijds bestaat de mogelijkheid om een kopje thee te drinken. Vertrek half twee bij de Rabobank Voorst. U kunt zich ook verzamelen bij het N.S. station te Zutphen.

Er wordt nog gewerkt aan een lezing over de Wilpse klei op 27 november.

Vervolgens wordt getracht de film te bemachtigen van de overtocht van de Canadezen over de IJssel te Wilp (samengesteld uit origineel film materiaal) circa 2 februari.

Begin maart jaarlijkse ledenvergadering. Getracht wordt een spreker te vinden over het kloosterleven, gezien wij volgend jaar een bezoek mogen brengen aan de abdij Sion.

Het bestuur.

SAMENWERKING.

Naar aanleiding van vragen o.a. op de jaarvergadering wil het bestuur gaarne stimulerend optreden om leden met gelijke interesse om de tafel te zetten. Hiermede de hoop uitsprekend dat zij gezamenlijk nog meer succes zullen hebben dan bij individueel onderzoek.

Wat betreft boerderijnamen en genealogie hebben zes mensen gereageerd. Deze inzenders worden zo spoedig mogelijk uitgenodigd voor een gesprek.

Eén inzender was geïnteresseerd in de "Steunenberg". Deze persoon hebben wij het adres gegeven van een mijnheer in Waalre, die hierook nee bezig is.

De openbare bibliotheek te Twello vraagt om knipsels van Voorster gebeurtenissen van voor 1979.

Vervolgens is door een inzender hulp gevraagd om met een onderzoek te starten naar behoud en restauratie van de "Nijenbeek".

Ook is er een verzoek tot hulp voor het maken van een dia reeks, middels een tocht langs historische plekjes, gebouwen, etc. Wij zullen nagaan of hier samenwerking mogelijk is met de mensen die voor de gemeentelijke monumentenzorg een serie foto's maken.

Als laatste wordt verzocht om hulp bij het onderzoek naar de plaatselijke kerkgeschiedenis van Wilp.

In de volgende Kronijck zullen we hier op terugkomen. Wilt u contacten over vorengenoemde onderwerpen of nieuwe, onderhouden met het redactie-adres, eventueel telefonisch, opdat een goede coördinatie ontstaat.

AANVULLING ARTIKEL "SPOORWEGONGELUK TE TWELLO".

Gebleken is, dat in de laatste "Kronijck" verzuimd is een bron te vermelden onder het artikel "Spoorwegongeluk te Twello"

Genoemd artikel vermeldde het letterlijke persverslag van het Almelose Zondagsblad, dat een uitvoerige mededeling bevatte van het ernstige treinongeluk dat eind december van het jaar 1900 plaats vond in Twello.

Onderwerp: Cursus

Mijneheren, dames,

Evenals voorgaande jaren worden er cursussen oud-schrift (beginners en gevorderden) gegeven door medewerkers van de gemeentelijke archiefdienst van Deventer.

Gebeurde dit eerst onder auspiciën van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, nu is dit onder de hoede van de Stichting Plaatselijk Vormings- en Ontwikkelingswerk, Jordenshuis Deventer gekomen.

(Postadres: Postbus 639 7400 AP Deventer, tel.: 05700 - 16074)

De cursussen (10 lessen) worden om de twee weken gegeven, voor de beginners op donderdagavond, beginnende in oktober, door Mr. H.J. Nalis, voor de gevorderden op maandagavond, eveneens beginnende in oktober, door Drs. Sj. Hiddema.

Nieuw in het pakket cursussen dat bovengenoemde stichting biedt, is de cursus genealogie "Op zoek naar mijn voorouders", bestaande uit 8 lessen, dinsdagavond, beginnende 20 september, aanvankelijk wekelijks, dan om de twee weken.

De docent is Dr. J.M. Roosenschoon.

B O E K E N N I E U W S

"Korte geschiedenis van het landbouwonderwijs in Twello in de jaren 1903-1983" door L. Sevenster.

Uitg. Lagere agrarische school Twello, 1983 (16 blz., geïll.).

Tegen portokosten te verkrijgen bij de L.A.S., IJsbaanweg 8, 7391 HH TWELLO, tel. 05712-1670.

-

"Uit de geschiedenis van Twello, opgemaakt door mr. H.H. Everts, geboren te Twello, naar bepaalde bronnen, gehoorde overleveringen en personele herinneringen, najaar 1928".

Uitg. Gemeentebestuur Voorst, afd. Voorlichting, herdruk 1983, aangevuld met enige voetnoten (84 blz.). Prijs f 5,-.

Te verkrijgen bij Gemeentehuis Twello, stafbureau Kabinet en Voorlichting, H.W. Jordensweg 17, Postadres Postbus 9000, 7390 HA TWELLO, tel. 05712-9911.

-

Boekje "Aktie Dorpskerk Twello" door F. Damstra.

Uitg. Comm. "Aktie Dorpskerk Twello", 1983. (14 blz., fraai geïll.).

Bevat overzicht historie N.H. Dorpskerk te Twello met foto's van de huidige toestand. Aktueel in verband met recente vondsten van belangwekkende muur- en plafondschilderingen in de kerk die zo goed mogelijk zullen worden gerestaureerd in het kader van de algehele reauratie van het kerkgebouw die momenteel aan de gang is.

Prijs f 2,-. Op aanvraag verkrijgbaar bij genoemde commissie, p.a. mevr. Y.D. Lengkeek-Van Beek, De Hoeven 2, TWELLO, tel. 05712-1214.

-
"Boerderijen in de gemeente Voorst" door J, Hattink.
Uitg. Ver. Veluwe Geslachten. 1983, Bevat overzicht historische
boerderijnamen in de gemeente Voorst.
Verkrijgbaar door overschrijving van f 8,- op giro 3566652 ten name
van Penningmeester Ver. Veluwe Geslachten te Bennekom.

VOORST IN DE SPIEGEL DER

GESCHIEDENIS.

6e aflevering.

De marken in de gemeente Voorst.

Een belangrijke factor in het ontstaan van een gemeente, zijn de Marken geweest. Reeds in de vroegste tijden zijn de marken ontstaan. In het jaar 793 wordt hiervan reeds melding gemaakt. Ter verdediging van het land hetwelk zij bewoonden en bewerkten, ontstonden de z.g.n. honderdschappen. Dit waren 100 strijdbare mannen, die in een afgebakende buurtschap het bestuur regelden en het onderhoud geschiedde door hen, zij allen hadden dezelfde rechten. Een karakteristiek Saksisch element van samenleven binnen een bepaalde buurtschap. De verdeling der grond, welke vruchtbaar was en de onvruchtbare grond, zoals heide, veen en moeras geschiedde in gemeenschappelijk eigendom.

Het veen werd meestal gemeenschappelijk gedreven op een bepaald aangewezen weidegrond, de z.g.n. "Meente".

Aan het hoofd van het bestuur stond de "Markenrichter" evenwel ook meerdere malen meer als één, bijgestaan door een "Boerrichter" of "Scheuter" en een "Markeschrijver".

De Markenrichter, meestal uit een riddermatig geslacht stammende, bewoonde doorgaans het meest aanzienlijke huis in de marke en dit huis werd dan ook genoemd de "Curtis". Het land in de onmiddellijke omgeving hiervan heette de Hof of "Villa". Daar weer omheen lag de mark, welke veelal dezelfde naam had als de Curtis en villa (Villa et Marca),

Meerdere malen waren deze echter gescheiden aan verschillende kerken, kloosters, graven en bisschoppen beleend.

Kenmerkend is wel, dat hier, in de omtrek langs de IJssel, zovele kleine Hofmarken hebben gelegen. Om enkele te noemen: de Hofenk, Mossel Goor, Bergel, Hummede. Oorspronkelijk als aparte mark genoemd, doch alle als een enclave in een grotere mark, werden zij toch in de loop der tijden in deze grotere marken opgenomen.

De hofheer welke op de "Curtis" woonde, nam in veel gevallen ook de naam van de Marke aan, o.m. Van Apeldoorn, van Silvolde, toe Hunderen, van Wilp, toe Schadewijck, toe Herteler, enzovoort.

Marken in dit gebied waren: Voorst of Noord Empe, Synderen, Bylre- Berge-
ler-, Gietelse-, Appense-, Schadewijcker-, Veldwijker-, Hunderense-, Sil-
volder-, Tyulre-, Bursenre-, Wouder-Mark, Ardenbroek en Nijbroek.

In deze marken lagen dan ook de diverse "Hoven", welke hoofdzakelijk tot de kerkelijke instellingen behoorden. Wij vinden in het ambt van Voorst ver-
meld o.m.: Hof te Voorst, Hof van Appen, Hof van Wilp, - van Schadewijk, - van
Hunderen, - van Silvolde, - van Vrouckhorst, de hof ten Tuyl en de Repliker-
hof. Vrijwel al deze hoven waren Overijsselse- of Stcihtse lenen, echter met
uitzondering van de Hof te Voorst, welke onder de Abdij van Prüm ressor-
teerde, namelijk tot 1609.

Van deze marken is nog wel enig documentair materiaal bewaard gebleven om
enig overzicht te krijgen van hun bestaan en de opheffing in de 19e eeuw.
Tot de oudste bekende gegevens behoren wel die van de Silvolder-Mark en Arden-
broek. De eerste vindt men reeds vermeld in het jaar 838 als een zekere
Rotgar aan de kerk van St. Maarten te Utrecht kerken en goederen geeft "et
in pago Felua, in villa Lona, et in villa Sulvenda".

Bron: gegevens verzameld door de heer J. Kedde. (wordt vervolgd)

KUNSTSCHATTEN IN DE REGIO, deel II.

De Stedelijke Musea in Zutphen.

Zutphen heeft 2 musea die tezamen de Stedelijke Musea vormen, dit zijn:

- a. Het museum Henriëtte Polak aan de Zaadmarkt, speciaal bedoeld voor moderne kunst en
- b. het museum aan de Rozegracht, dat de grote historische verzameling her-
bergt.

De directrice van beide musea, mevr. Drs. D.A.S. Cannegieter gaf mij toe-
stemming alle afbeeldingen betreffende de gemeente Voorst te bekijken.

Na een afspraak wordt men toegelaten tot het prentenkabinet, dat ingericht
is in het voormalige Archiefgebouw van de gemeente Zutphen. Dit gebouw ligt
naast het museum en wordt hoofdzakelijk gebruikt als depot.

De prenten in het prentenkabinet zitten in passe-partouts en zijn gerubi-
ceerd naar gemeente en niet naar onderwerp. De topografische collectie is
gespecialiseerd op de stad Zutphen, verder vindt men er veel afbeeldingen
uit de Achterhoek.

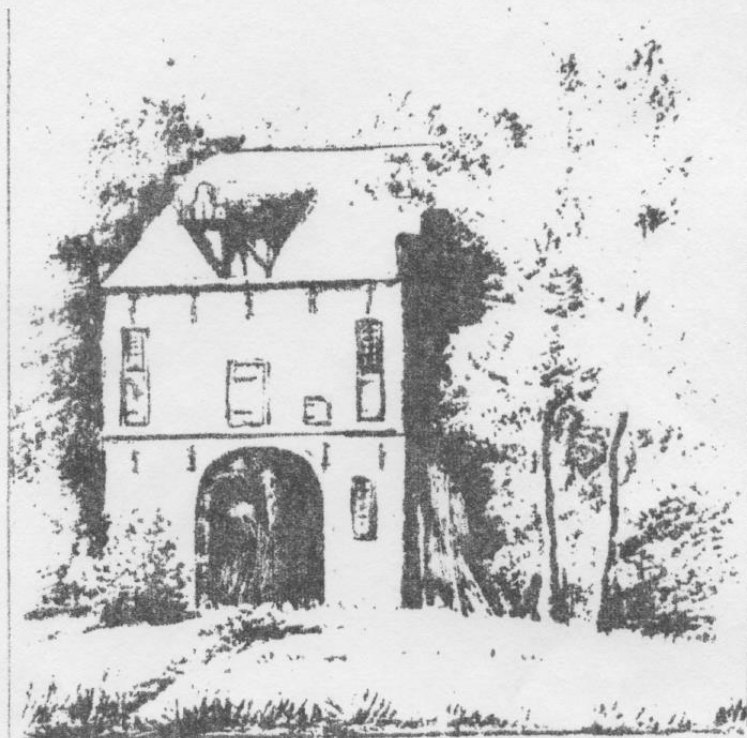
De gemeente Voorst is niet sterk vertegenwoordigd. Onderstaande afbeeldingen

4. Kasteel Nijenbeek.

7. De kerk te Wilp.

3. Het poortgebouw van Duistervoorde, 16 sept. 1828.

12. De IJssel met de Nijenbeek aan de overzijde, 1955.

fotografeerde ik op 16 aug. j.l.

1. De lindeboom te Voorst (bij de N.H. Kerk)
lithografie uit de Gelderse Volksalmanak
2. Kasteel de Lathmer
potloodtekening naar een tekening van Jan de Beyer
3. Het poortgebouw van Duistervoorde, 16 sept. 1828
potloodtekening, toegeschreven aan R.S. Wildrik
4. Kasteel Nijenbeek
calque in Oost Indische inkt, anoniem
5. 't Dorp Wilp bij Deventer
nagetekend naar een oude tekening door H.B.D. '40
6. Kasteel de Nijenbeek, 1934
ingekleurde potloodtekening door H. Dijkjans
7. De kerk te Wilp
lithografie door H.B. Dieperink (Dieperink)
8. Kerk te Wilp
lithografie door H.B. Dieperink
9. Gezicht op den IJssel uit het huis te Nijenbeek
beneden Zutphen, augustus 1816
10. De IJssel bij de Nijenbeek, 1976
Aquarel door J. van Goor (Goor)
11. Slot Nijenbeek, 17-8-71
Aquarel van de poort ingang door J. van Goor
12. De IJssel met de Nijenbeek aan de overzijde, 1955
Aquarel door P. Teding van Berkhout.

L. Sevenster, Twello

UIT HET MARKEBOEK VAN APPEN.

Het Markeboek van Appen, wat zich bevindt in het Rijksarchief te Arnhem, bevat o.m. een interessant processtuk uit het jaar 1640, waarbij een groot gedeelte van Appen en Gietelo in kaart is gebracht door Nicolaas van Geelkercken, landmeter sinds 1630 aan het Hof van Gelderland en Graafschap Zutphen, later een van de bekendste kaartenmakers van ons land.

De letterlijke tekst, voor zover leesbaar, luidt als volgt:

Den 17 Martin des jaere 1640 heb ick onderscreven: ten versoek van Willen de Haes, en de Lansingt wijsinge Everts, volmachtiger van den Bourschap Appen dese kaert naer den oogenschijn sonderlant Roede gemaakt. Hebben mij verders aen gewesen van Vrouü Vossen Hüys tot op den Issel Dijck,

den meeste deel der landerijen wallen en de húevels, daerin mennicht van hollen ofte gaeten getoont, seyden dese konins hollen te sijn. Mede aengewesen diversche stucken lants die drys (braak) laegen. Met eenigs eickenhoút ende lot dat verbeeten was. Seijden dat dese schade door die konijnen quam. Dese haere sustinú, (beweringen) heb ick int lange op twee kaerten gestelt alle beyde parteyen in handen gegeven om haer advijs te hooren, gaeven alle beijden voor bericht dat vitiën waeren overmits haer quade aenwijzinge, daerom verandert moesten sijn: als geschiet is op haer versoeks als volgt.

Ben den 17 Junij ende mede te bevoer ontboden om de verseijde kaart te vergrooten, als den 23 ditto geschiet is. Hebbe dese naer volgende Stucken Lants aangeweesen.

- A. is Lansingt Kampken was ten deel met Boeckweit besaijt ende de rest lags drijs hadden diverse hollen.
- B. waren eenige Streepkens lants húevel achtigs_t waeren ten deel met boeckwijt besaijt hadden mede hollen.
- C.D. Sijn Lansings Roge Landen, daer 't saijt xaet gangen deur beeten was.
- E. was het múelen sttick daer den roge omgebouwt was.
- F. Is Evert van Rijssens Richter Kamp, lags drijs ende hadde diversche hollen.
- G. was Evert van Rijssens vier molder, mit Eerten besaijt, seijden dat roge te voer onder gebouwt was mits hij verbeeten was.
- H.I. Is het Rutten Stuck ende Berckel, wijns wallen hollen hadden, wesen mede een hol onder eenen saitbergs, seijden allen dese hollen konins gaeten te sijn. volgens dien allen den vornoemden schade door die konijnen quam; so dese met de nattúyr niet accordiert
Hebbe van gelijcken die tegenpartey laéten bewijsen van meeninge hare sústinú mede op de kaart te stellen. 't Welck Willem de Haes niet ende wilde gedoegen ofte toelaiten. Hebben haer derhalven een attastie moeten mede delen ende in platss van kaart aver geleevert.
Gedaen door mij onderscr. op Jaer ende Dags als boven.
Nicolaes van Geelekercken
Lantmeter des Hoffes van Gerderlant ende Gr. Sútphen.
Wat belangt de maeten os tot desen onnodig der halven hebbent parteyen niet laeten meten.

Het zal u duidelijck sijn, dat het ging om schade veroorzaakt door konijnen. De naam Willem de Haes, doet al vermoeden, dat deze iets met het wild te maken had en dus verantwoordelijck werd gesteld voor de schade. Het is bekend, dat de Nijenbeek in die tijd een konijnenwaranda bezat in de Halmen.

Mogelijk gaat het om exemplaren die daaruit de vrijheid verkozen hadden en in de zandige Halmen zich snel vermeerderden.

Tekst en kaart dienen als bewijsstuk, over het proces zelf is niets bekend. Uit de tekst kunnen we opmaken welke gewassen er in die tijd werden verbouwd n.l. Boekweit, roggen en erwten, welke door de konijnen "verbeeten" werden.

Interessanter is echter de kaart. Deze is gemaakt naar "den oogenschijn". (Op het oog). Ten overvloede wordt in de voetnoot nog vermeldt, dat de partijen het niet hebben laten meten; het ging ook niet om een grensgeschil. De meeste wegen kunnen we nu nog in het terrein terugvinden. Wat niemand meer wist, is dat er een molen heeft gestaan op de hoek Deventerweg - Nijenbeekseweg. Bij navraag blijken wel veel mensen nog te weten, dat het inmiddels verdwenen huisje, waar eertijds Hoog Stoevenbeld woonde, het Mullen heette.

Op de kaart staat evenals op de molen op de Voorsterbeel: Steenbergsmolen. Beide molens waren dus bezit van de van Steenbergens van de Nijenbeek. Met een stippellijn is het "geschied" (scheiding) aangegeven tussen de Gietelse en Appense marke. Ook de indeling van de Halmen is Vorsten- Hoogen en Rondon Halmen was ons niet meer bekend.

Voor de nauwkeurige beschouwer valt er echter nog veel meer te ontdekken op deze kaart, alleen al de vele namen zijn een studie waard,

H.J. t. Hove

VONDST MUURSCHILDINGEN MAAKT OUDERDOM TWELLOSE KERK ACTUEEL.

Met de vondst, in april van dit jaar van muur- en gewelfschilderingen in de dorpskerk van Twello is opnieuw de vraag actueel geworden naar de oorsprong en ouderdom van het dikgetorende monument aan de Dorpsstraat.

Veel is daarover eigenlijk nog nooit echt vastgesteld, hetgeen in feite ook geldt voor de nauw met de kerkhistorie verbonden oorsprong en ouderdom van het dorp en kerspel Twello zelf.

Verondersteld wordt dat het huidige kerkgebouw en daarmee ook de ontdekte schilderingen dateren van na 1522. In dat jaar staken Deventernaren, ter vergelding van de voortdurende onhebbelijkheden van de Gelderse hertog Karel van Egmond, de kerk in brand, waarbij 18 daarheen gevluchte Twellose boeren in de vlammen omkwamen. Dat de kerk vrijwel geheel afbrandde is niet zeker, maar de schaarse berichten die ons over dit gedenkwaardig voorval, waaraan een uitvoerig artikel werd gewijd te het Deventer Dagblad van 18 juli 1981, bewaard bleven, maken dit wel aannemelijk. Zo is in het "Kerckeboeck" (N.H.-

kerkarchief Twello) uit 1655 sprake van "het verbranden deser Kercke". En ook de 17e-eeuwse Twellose predikant Willem Nagge spreekt in zijn Historie van Overijssel van "het afbranden van de kerk van Twello".

Verder ligt in het Gelders Hertogelijk archief een lijst uit 1524 met de namen van zeven Deventernaren, die "onse Karck toe Twell hebben helpen barnen". En ook volgens notaris H.H. Bverts tenslotte (Historie van Twello 1928) werd de kerk verbrabd en verwoest. Hoe de veelbesproken dorpsnotabele overigens kwam tot zijn bewering dat de sacristie gespaard bleef, is onbekend.

OPTIMMERINGHE.

In elk geval lijkt aannemelijk dat de Twellose kerk in 1522 wel zo werd vernield dat het huidige gebouw althans in hoofdzaak inderdaad dateert van na dat jaar. In die richting wijst trouwens ook nog een aantekening in het al genoemde "Kerckeboek", waaruit tevens wat naders is te leren over de ouderdom van de toren; nog in 1551 namelijk moest "een morgen lants" worden verkocht "tot optimmeringhe van de Toorn". Veel ouder dan midden 16e eeuw lijkt de toren dus niet.

Overigens mag niet geheel worden voorbijgegaan aan een mededeling van wijlen de Twellose geschiedspeurder G.J. Kedde, dat de kerk in 1625 nog eens afbrandde en dat de in 1965 ontdekte muurschilderingen dateren van 1629 (Deventer Dagblad, maart 1965).

Een bewijs hiervoor werd helaas niet gegeven. Bovendien leert een akte van het Heilige Geestgasthuis te Deventer dat op 14 mei 1627 de toenmalige Twellose koster op normale wijze "kerckensprake" in de kerk hield (dit is het afkondigen van allerlei min of meer officiële berichten). Zo er in 1625 dus al een brand woedde, zal deze toch niet erg groot zijn geweest; wat ook lijkt af te leiden uit de datering (1601) van de kleine luidklok in de toren. Bovendien lijkt het merkwaardig dat nog in 1629 muurschilderingen werden aangebracht, want al in 1592 immers was de kerk overgegaan in handen van de Hervormden.

OORSPRONG.

Kunnen we dus met enig voorbehoud stellen dat onze dorpskerk en de ontdekte muurschilderingen in hoofdzaak dateren uit midden 16e eeuw, de oorsprong van de Twellose kerk reikt veel verder terug in de geschiedenis. Op het blikken ANWB-bordje aan de buitenmuur van de oude sacristie is te lezen dat de kerk al werd genoemd in de 12e eeuw, maar dit lijkt speculatief. Vermoedelijk is de mededeling overgenomen uit de Voorlopige Lijst van Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst, waarin iets dergelijks staat.

Zoals prof. B.H. Slicher van Bath (Agrarische geschiedenis van de Veluwe) echter ooit al geconstateerd heeft: een bewijsplaats voor deze bewering is nog nooit genoemd.

Pas in 1298 blijkt (voorzover we nu weten) voor het eerst echt iets van het bestaan van een kerk in Twello. Een lijst van inkomsten van de proostdij van de Sint Pieter te Utrecht spreekt dan van de "parochia Twenlo" en aanzien met zo'n parochia (ecclesia, kerspel) toen het gebied werd bedoeld dat hoorde onder een bepaalde kerk, mogen we hieruit afleiden dat Twello in elk geval in 1298 een eigen kerk kende. Zelf wordt de kerk pas genoemd in een akte uit het jaar 1365 van het Heilige Geestgasthuis en daarna in 1381, toen de Twellose pastoor Marselis van Woudrichen, "om de salicheyt" zijner ziel, wat geld naliet aan "die parrichienkercke in Twenlo".

CAPELLE

Hiermee lijkt het wel vast te staan dat er in elk geval vanaf 1300 een kerk in Twello heeft gestaan. Verder echter is men tot dusverre nog niet gekomen. In het gemeente-archief van Deventer berust evenwel een 15e-eeuwse akte, die ons wat meer helderheid verschaft over de vroegste historie van de Twellose kerk.

De akte wijst op het bestaan van een "Capelle to Twello" ver voor 1450 en geeft nieuwe steun aan de veronderstelling, dat Twello en Terwolde samen ooit één groot kerspel hebben gevormd met een moederkerk in de buurt van de huidige Spekhoek. Alsmede twee onder die moederkerk ressorterende kapellen op de plek van de tegenwoordige kerken in Terwolde en Twello.

De betreffende akte is van oorsprong afkomstig uit het archief van het Heilige Geestgasthuis te Deventer. Dit 13e-eeuwse gasthuis, dat na de fusie met het Voorster Gasthuis is opgegaan in de (nog steeds bestaande) Verenigde Deventer Gestichten, verwierf zich in de loop der eeuwen de eigendom van talloze boerderijen en landerijen in de wijde omgeving van Deventer.

Menige oudere boer in Terwolde, Twello, Wesepe of Lettele zal in zijn omgeving ook nu nog zonder veel moeite zo'n oude "gasthuusplaats" kunnen aanwijzen.

De akte waar het hier om gaat, handelt ook over zo'n middeleeuwse gasthuisboerderij: de Hof ten Dale in Twello. Deze boerderij zal ongeveer gestaan hebben daar waar in 1661 het huis Hof ten Dale werd gebouwd. In verbouwde vorm kennen we dit huis nu nog als De Statenhoed tegenover de dorpskerk.

(Zie voor deze merkwaardige naamsverandering: not. H.H. Everts, pag. 44)

SEER OLT BOECK.

De betreffende akte over de boerderij de Hof ten Dale dateert zelf can circa 1450, maar in die akte wordt geciteerd uit een pachtboek, dat in 1450 al "seer olt" werd genoemd. En in dat "seer olt perkamenten boek" stond blijkens de akte te lezen dat "de hoffstede den Daele" in de tijd dat het boek werd geschreven (dus vór voor 1450) ook wel Knuppershofstede werd genoemd en stond - en hier gaat het om - "by der Capelle to Twello".

Hieruit kunnen we, met enig voorbehoud, drie conclusies trekken. Ten eerste dat in Twello, voordat de kerk werd gebouwd, al een kapel bestond, hetgeen tot nu toe hoogstens kon worden verondersteld.

Ten tweede dat die kapel stond bij de vtoegere Hof ten Dale en tegenwoordige Statenhoed, En dus waarschijnlijk op de (hoog en derhalve droog gelegen) plek van de huidige Twellose dorpskerk.

De derde conclusie is dat de kapel al bestond vór voor 1450; in elk geval reeds in de 13e eeuw (omdat wel zeker is dat de Twellose kerk er in 1298 al was) en misschien al wel in de 12e eeuw, maar daarvoor zijn de gegevens in de akte helaas te vaag.

Hiermee is ons verhaal echter nog niet af. Kapellen ressoteerden immers onder een moederkerk en dat brengt ons bij de theorie, die streekhistoricus wijlen J. Vredenberg ooit al opzette over het ontstaan van de kerspelen Twello en Terwolde (Deventer Dagblad, juli 1964).

TUILERMARK.

Vredenberg filosofeerde dat beide kerspelen aan het begin van de kerkelijke indeling van onze streek één uitgestrekt en dunbevolkt kerspel hebben gevormd, met een kerk, centraal gelegen in de buurt van de huidige Spekhoek of vroegere Tuiler- of Tulermark, nabij de tegenwoordige grens Twello-Terwolde. Dat daar ooit een kerk heeft gestaan, lijkt af te leiden uit een akte van het Deventer Heilige Geestgasthuis uit 1386, waarin sprake is van "het kerkhof te Tule". Omdat in die akte alleen nog maar sprake is van een kerkhof, valt aan te nemen dat de kerk bij dat kerkhof in elk geval al vóór 1386 is verdwenen (vooropgesteld dat bij dat kerkhof ook werkelijk een kerk heeft gestaan). Die verdwijning, nu, bracht Vredenberg in verband met een mogelijke splitsing van het oorspronkelijke grote kerspel in twee nieuwe, kleinere kerspelen: Twello en Terwolde (waartoe tot 1339 ook Nijbroek hoorde). Zulke kerspelsplitsingen kwamen door de bevolkingstoename vooral tussen 1200 en 1300 wel vaker voor (aldus ook prof. B.H. Slicher van Bath, Agrarische geschiedenis van de Veluwe).

BESTAANDE KAPEL

Vredenberg achtte het waarschijnlijk dat met de splitsing de "kerk te Tule" werd opgeheven en dat vervolgens zowel in Twello als in Terwolde een al bestaande kapel tot zelfstandige kerk werd verheven.

In de merkwaardige noordelijke zijbeuk van de Terwoldse kerk meende Vredenberg nog iets terug te vinden van de eventuele "Terwoldse" kapel, maar over enige aanwijzing voor het bestaan van een kapel in Twello beschikte hij voorzover bekend niet. De nu gevonden vermelding van zo'n kapel te Twello mag daarom een welkome ondersteuning heten van de theorie van de Terwoldse streek-historicus.

Blijkt al met al uit archiefmateriaal het nodige af te leiden over de oorsprong en ouderdom van de Twellose kerk (en het kerspel Twello), toch lijkt het interessant om het kerkgebouw ook zelf eens nader te onderzoeken op zijn bouwhistorie en ouderdom. Reeds aan de buitenkant zijn daarvoor de nodige aanknopingspunten te vinden, maar ook in het inwendige en zelfs in de grond: vorig jaar bijvoorbeeld werden bij de aanleg van riolering de fundamenten van twee ogenschijnlijk zeer oude steunberen blootgelegd. Wellicht kan de huidige restauratie ons nog wat meer aan de weet brengen over de geheimen, die het intrigerende Twellose bedehuis nog steeds met zich meedraagt.

VONDST SCHILDERINGEN NIET VOOR HET EERST.

De recente ontdekking van muur- en gewelf schilderijen in de Twellose kerk is niet de eerste, die in het oude kerkgebouw is gedaan. Soortgelijke vondsten werden ook reeds gedaan bij de restauraties van 1903-1904 en 1964-1965. Opvallend is dat hierover in de betreffende archiefstukken van de Nederlands Hervormde kerk geen aantekeningen te vinden zijn. Dat niettemin bij de restauratie van 1903-1904 schilderijen zijn blootgelegd, weten we dankzij enige mededelingen in de Historie van Twello van de voormalige dorpsnotaris H.H. Everts. Everts, die ooit kerkvoogd was en wellicht ook getuige van de vondst, schreef dat bij de betreffende restauratie enige muurschilderingen waren ontdekt. Maar aldus de notaris: "Zij waren van zoo weinig waarde en waren door vroeger muurwerk al zoo gehavend, dat het niet van belang bleek om ze nog te bewaren, zoo dat zij maar weer onder de witkwasst verborgen werden".

Uit artikelen in deze krant (D.D.) van maart 1965 blijkt dat ook bij de restauratie van 1964-1965 schilderijen werden ontdekt. Het betrof toen onder andere een fraai cartouche in een nis van het koor en enige schilderijen op het kruisgewelf van de voormalige sacristie. Laatstgenoemde schilderijen zijn gefotografeerd en nadien weer onder een nieuwe kalklaag verdwenen. (Bronnen; alle vermeld in bovenstaand artikel)